

Фарҳод УСМАНОВ,
ТВЧДПИИ Тарих кафедраси таянч докторанти
E-mail: farhod.usmanov.1988@mail.ru,

ТошДШУ профессори, т.ф.д С.Б. Шадманова тақризи асосида

ISSUE CHILD NEGLECT IN TASHKENT 20-30 YEARS OF THE XX CENTURY (ACCORDING TO ARCHIVAL MATERIALS)

Abstract

In the 1920s and 1930s, child neglect increased due to economic and social problems in all regions of Russia, and the influx of children from Russia and other neighboring countries to Uzbekistan, including Tashkent, increased significantly. This article describes the situation of neglected children in the Tashkent region, their negative consequences for society, the various measures taken to eliminate neglect and the existing problems.

Keywords: child neglect, crime, reformatory, orphanages, police, food centers, procurement.

ВОПРОС БЕСПРИЗОРНОСТЬ ДЕТЕЙ В ТАШКЕНТЕ 20-30 ЛЕТ XX ВЕКА (ПО АРХИВНЫМ МАТЕРИАЛАМ)

Аннотация

В 20-е и 30-е годы XX века из-за экономических и социальных проблем во всех регионах России возросла беспризорность детей, а приток детей из России и других соседних стран в Узбекистан, включая Ташкент, значительно увеличился. В статье описывается положение беспризорных детей в Ташкентской оазисе, их негативные последствия для общества, различные меры, принимаемые для устранения беспризорности, и существующие проблемы.

Ключевые слова: беспризорность детей, преступность, исправительное учреждение, детские дома, милиция, центры питания, снабжение.

XX АСР 20-30 ЙИЛЛАРИДА ТОШКЕНТДА БОЛАЛАР ҚАРОВСИЗЛИГИ МАСАЛАСИ (АРХИВ МАТЕРИАЛЛАРИ АСОСИДА)

Аннотация

XX аср 20-30 йилларида Россиянинг барча ҳудудларида иқтисодий, ижтимоий муаммолар сабаб болалар қаровсизлиги кўпайиб кетган ва Ўзбекистон жумладан, Тошкентга Россия ва бошқа қўшни мамлакатлардан болалар оқимининг кириб келиши сезиларли даражада ошиб борган. Мазкур мақолада айнан Тошкент минтақасидаги қаровсиз болалар ҳолати, уларнинг жамиятга келтирган салбий оқибатлари, қаровсизликни бартараф этишда амалга оширилган турли чора-тадбирлар ва мавжуд муаммолар келтириб ўтилган.

Калит сўзлар: болалар қаровсизлиги, жиноятчилик, реформаториум, болалар уйлари, милиция, овқатланиш марказлари, таъминот.

Кириш. Ўзбекистон Республикаси мустақиллиги эълон қилиниши ўз навбатида барча соҳаларда бўлгани сингари илм-фан соҳасида ҳам улкан имкониятлар йўлини очиб берди. Жумладан, тарихни ўрганишда ҳолисона, сиёсий қарашлар таъсиридан йироқ, ҳар томонлама кенг маълумотларга таянган усуллардан фойдаланиш ва шу орқали ҳаққоний тарихни очиб бериш имконини берди. Совет ҳокимиятининг ўрнатилиши ўз навбатида Ўзбекистонда ҳам турли муаммо ва салбий оқибатларни келтириб чиқарган эди.

XX асрнинг 20-30-йилларида турли тарихий жараёнлар таъсирида қаровиз болалар шаклланиб, бутун РСФСР ҳудудини қамраб олди. Унинг кенг тарқалиши айнан Тошкент минтақасини ҳам четлаб ўтмади. Марказдан бошқарувда йўл қўйилган камчиликлар таъсирида Тошкент минтақасида айнан болалар қаровсизлиги масаласида кўплаб муаммо ва камчиликлар шаклланиган ва уни бартараф этишда мавжуд кучлар сафарбар этилиши фавқуллодда муаммоларни бартараф эта олмади.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили (Literature review). Болалар қаровсизлиги масаласи Ўзбекистонда совет даврида йирик кўринишда мавжуд бўлган бўлиб, мазкур масала бўйича кўплаб ўзбекистонлик ва чет эл олимлари илмий изланиш олиб борган. Жумладан, А.А.Расуловнинг “Туркистон ва Волгабўйи, Уралолди халқлари ўртасидаги муносабатлар”

номли монографиясида 1917-1924 йилларда давом этган машъум очарчилик, унинг келиб чиқиш сабаблари, аҳолига қанчалик зарар келтирилганлиги эвакуация қилиниб келтирилган болаларни ўз бағрига қабул қилишда кўрсатган мардонавор фидоийликлар намоён қилинган[1]. А.А.Ерметовнинг “Ўзбекистон ички ишлар органлари фаолияти” номли монографиясида эса 1925-1991 йиллар ички ишлар органларининг фаолияти ҳақидаги маълумотлар ўрин олган [2].

Мазкур мавзу хорижий тадқиқотчилар томонидан ҳам тадқиқ қилинган бўлиб, А.А.Славко ўзининг илмий ишида қаровсизлик сабаблари, болалар қаровсизлигининг олдини олиш масаласида давлат томонидан амалга оширилган ислохотлар, қаровсиз болалар ижтимоий портрети, қаровсизлик давридаги болалар ҳаёти ҳақидаги маълумотлар келтириб ўтган бўлса[3], О.А.Оличева ўз тадқиқот ишида совет ҳокимиятининг ўрнатилиши ва унинг биринчи ўн йиллик давридаги болалар қаровсизлиги аҳволи, қаровсизликнинг олдини олиш, қаровсиз болалар ҳамда улар томонидан содир этилган жиноятлар, болалар қаровсизлигининг олдини олиш мақсадида ташкил этилган муассасалар, совет ҳокимияти томонидан олиб борилган саъй-ҳаракатлар, камчиликлар ҳақида маълумотлар берган.[4]

Тадқиқот методологияси (Research Methodology). Мазкур илмий мақолани ёзишда тарихийлик ва

хотислик тамойиллари, тарихий-қиссий, анализ, синтез, хронологик усуллардан кенг фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар (Analysis and results). XX асрнинг бошларига келиб Тошкентга Россиянинг барча ҳудудларидан яхши ҳаёт илинжидаги болалар оқими доимий кириб келган. Бу эса ўз навбатида Ўзбекистонда мавжуд иқтисодий, ижтимоий муаммоларни янада кўпайтириб, инсонлар турмуш тарзида кўплаб салбий оқибатлар шаклланишига сабаб бўлган. Келаётган болалар асосан кўча ҳаётига ўрганиб, кўча безорилари сонини ошириб борган. Бундай ҳолатда давлат томонидан келган кўча қаровсизларини қўлга олиш ва болалар муассасаларига жойлаштириш мақсадида Маориф халқ комиссарлиги (ХК) ҳузурида махсус инспекция тузилган бўлиб, унинг асосий фаолият ҳудуди Тошкент шаҳри эди. Мазкур инспекция Тошкент шаҳрини Эски шаҳар, Янги шаҳар, Вокзал тарзида уч қисмга бўлиб, биттадан инспектор фаолияти йўлга қўйган. Уларнинг 18 ёшдан ошган ака, 16 ёшдан ошган опа ёрдамчилари шакллантирилиб, диққатга сазовор, гавжум жойларда навбатчилиги ташкил этилган. 18 ёшгача бўлган барча болаларнинг асосий фаолияти дайдилик қилиш, тиланчилик, азарт ўйинлар, наркомания, бачавозлик ва бошқалар бўлиб, инспектор ёрдамчи (ака ва опа)лари уларни қўлга олиш ва тегишли чора кўриш билан шуғулланиши белгиланган [5].

1922 йига келиб аҳоли ўртасида ўзини ўзи боқиб қобилиятининг пасайиб кетиши оқибатида фуқаролар Инспекцияга мурожаат қилиб, болаларини интернатга қабул қилиш ёки озиқ овқат, кийим бош билан таъминлашни сўраш ҳолатлари кўпайган. Шундай аризалардан 294 таси ўрганилиб, 105 бола болалар уйларида жойлаштирилган. 77 тасига озиқ овқат, 11 тасига кийим бош берилган ва 101 таси аҳволи ўрганилиб рад жавоби берилган. Шунингдек, Тошкентдаги очарчилик вакиллари болалари учун ташкил этилган овқатланиш марказларида 40 нафар бола овқатланиб 227 нафари бу ердан овқатланишни рад қилган. Кўчадаги қаровсизлик болалар ўртасида оғир тарбияли болалар қатламни йирик кўринишда шакллантирган. Мазкур болалар милиция органи тасарруфида бўлган Реформаториумларга жойлаштирилиши белгиланган. Мазкур мақсадда 1922 йил Милиция органлари билан ҳамкорликда қаровсиз болаларни қўлга олиш ва реформаториумларга юбориш бўйича 250 нафар бола йиғилган ҳамда реформаториумга юборилган. Улардан 17 таси ота-оналарига топширилган бўлса, 24 таси эса реформаториумдан қочиб кетишган эришган.

Кўчадаги қаровсиз болалар ўз навбатида кўчадаги болалар жиноятчилигини кўпайтириб юборган. Болаларга оид 1922 йил 52 та иш ўрганилиб, улардан 47 таси вояга етмаганлар комиссиясига суд учун юборилган. Мазкур болаларнинг асосий фаолияти кичик киссавурлик билан шуғулланган. Қаровсиз болаларни қўлга олиш ишлари кучайиши билан бозор, вокзал ва бошқа жамоат жойларида киссавурлик ҳолатлари бирдан камайган ва жиноятчиликка унчалик таъсир кўрсатмаган. Шундан кўринмоқдаки қаровсиз болалар асосан киссавурлик ва майда жиноятлар билан машғул бўлишган. Реформаториумларда кўриқлаш химати яхши ишламаганлиги сабаб қидирувда бўлган жиноятчи ёшлар асосан реформаториумдан қочганлар ҳиссасига тўғри келган. Жиноят қидирув бўлими қошида ташкил этилган жиноятчи болалар учун алоҳида камерага келтирилган болаларнинг ерни қовлаб, ёки деворни бузиб қочиши сабаб мазкур камера умуман яроқсиз ҳолга келиб қолган ва 1922 йилги ҳолатга кўра жиноятчи болалар катта ёшдаги жиноятчилар билан бирга сақланган [6].

1922 йил бошларида мавжуд имкониятдан келиб чиқиб Инспекция томонидан Тошкент шаҳрида қаровсиз болаларни йиғиш ишлари ўтказилиб, 95 та бола қўлга олинди, муассасаларга жойлаштирилган. Мазкур иш давом этиб, 1922 йил март ойида Адлия ХКда бўлиб ўтган идоралараро комиссия йиғилиш қарорига кўра март ойининг ўрталарида милиция томонидан шаҳарни кичик ёшдаги қонунбузарлардан тозалаш кампанияси ўтказилиб, болалар гавжум жойларда 135 нафар бола қўлга олинган ва улардан асосий қисми ўғирлик билан, биттаси фоҳишалик билан шуғулланганлиги аниқланган.

Тошкент шаҳар жазо органлари томонидан вояга етмаган жиноятчиларни сўроқ қилиш жараёнида улар бир неча бор онгли равишда ғалаён қилганлиги сабаб, бундай ҳолатларнинг олдини олиш учун жиноят қидирув бўлимига Инспекциядан вакил бириктириш амалиёти жорий қилинган. Мазкур Вакил у ерда барча вояга етмаган қонунбузарларга раҳбарлик қилиб, уларни тергов қилш, ишларнинг моҳиятини ўрганиш каби вазифаларни бажарган. Бириктирилган иш доирасида Вакил 1922 йил март ва апрел ойларида 60 нафар кичик ёшдаги жиноятчилар ва уларга тегишли 45 ишни тугалланган тергов материаллари билан биргаликда вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссияга топширган. Шунингдек, кичик ёшдаги болаларнинг ҳақ ҳуқуқини таъминлаш мақсадида кичик жиноятчиларни комиссия орқали реформаториумга юборишда қанвойда соқчилар томонидан уларга қуч ишлатилмаслиги олди олинди, ижтимоий ёрдам кўрсатиш биродарлари ҳамроҳлик қилиш амалиёти жорий қилинган.

Юқорида кўрсатилган ишлар тўлиқ бўлмаган ходимлар таркиби билан амалга оширилган бўлиб, Болалар ижтимоий Инспекцияси ходимлари антисанитар ҳолатда ишлашига тўғри келган ва оқибатда деярли ҳамма ходимлар тиф (ич терлама) касаллиги билан оғриган. Бу ўз навбатида уларнинг баъзи ҳолатда ишлаш сифатини ёмонлаштирган [7].

1922 йил Тошкентдаги қаровсиз болалар сони асосан Волгабўйи ва Самара ҳудудларидан келаётган очарчилик болалари ҳисобига кўпайиб борган. Қаровсиз болалар масаласига Тошкентда кўпчилик органлар сафарбар қилинган бўлиб, уларга Туркистон Марказий ижро кўмитаси (МИК), Жиноят қидирув бўлими, партия ва ижтимоий гуруҳлар ҳам ҳаракат бошлашган. Маблағнинг мавжуд эмаслиги ва ишнинг ёмон ҳолда ташкил этилганлиги сабабли ишлар режага мувофиқ бўлмаган натижа берган [8].

Мавжуд қаровсиз болаларнинг ночорлари ҳам кўпчиликни ташкил этган бўлиб, улар меҳнат эксплоатацияси қурбонига айланиш ҳолатлари ҳам кўпайган. Мисол учун, Халқ комиссарлар совети (ХКС) ижтимоий тарбия бошқармасининг 1924 йил январдаги № 108 сонли Тошкентнинг янги шаҳар инспектори Ватоллога юборган хатига кўра 15 ёшли вояга етмаган Закир Курмакаев (қаровсиз)га болалар қаровсизлигига қарши курашиш бўйича болалар уйларида бирдан йўлбошчи тайинланиши ва уни 2 йил давомида бутунлай бепул ишлатган фуқароларга қарши иш кўзгатиш топшириғи берилган [9].

1922 йил сўнггида Тошкент минтақасида мавжуд вазият жуда мураккаблашган бўлиб, Сирдарё вилояти 53 та муассасада 858 рус ва 2335 маҳаллий аҳоли болалар жами 3193 нафар бола, Тошкент шаҳрида 24 та муассаса ва 505 рус, 699 маҳаллий аҳоли болалари жами 1204 нафар бола, Эски Тошкент шаҳри бўйича 11 та муассаса ва 774 маҳаллий аҳоли болалари мавжуд эди. Айнан Эски Тошкентдаги болалар муассасалари аҳволи ҳаммасидан ёмон бўлиб, давлат томонидан умуман ёрдам кўрсатилмаган. Фақатгина Маориф ХК паёғи берилган ҳолос. Жавобгар ва масъуллар белгиланмаган.

Сирдарёдаги болалар қаровсизлигининг ўсиш сурати СССР қаровсиз болалари ўсиши билан яқин бўлиб, бунга сабаб очарчилик ҳудудларидан болаларнинг қочқин сифатида ва бошқа йўллар билан кириб келиши эди. У ердаги болалар қаровсизлиги шунчалик йирик кўринишда бўлиб, айнан аниқ қаровсиз болалар статистикасини юритишнинг имкони бўлмаганлиги сабабли Сирдарёдаги кўчадаги мавжуд қаровсиз болаларни тахминан 1000 нафар деб ҳисобланган [10].

1925 йил Тошкентдаги болалар қаровсизлиги ачинарли ҳолатда бўлиб, иссиқ мавсумда Тошкент кўчаларида 600 нафар, киш кунлари бундан ҳам кўп ҳолатда мавжуд бўлган. Кишда улар боғ, сайилгоҳлардаги паноҳини ташлаб, чойхона, бозор, ёки қор ва ёмғирдан пана қила оладиган уйларга бориб печга ётиш имкони бўлса ташқи тарафдаги печларга тикилиб ётишган ва баъзилари имкон топа олмаганидан мусор яшиқларида жон сақлаган. Улар кундуз кунлари тўлиқ бозорга бориб, ўша ерда имкон қилиб қорин тўйдириш илинжида бўлган бўлса, кундизи оғир меҳнат ёки ўғирлик қиссавурлик орқали топилган маблағ ва буюмларни кечки пайт наشا ёки шунга ўхшаш наркотикларни истеъмол қилиш, алкоғол истеъмол қилиш, картага нарса ва пул қўйиб ўйнашга сарф қилишган. Мазкур давр кўча қаровсизлари икки катта тоифага ажратилган. Биринчи тоифага кўчага ўз-ўзидан келиб қолган, жиноят кўчасига ҳали кирмаган ва қорин гамида кўчада умр ўтказадиган болалар ва иккинчи тоифа бу катта 99% қисмини ташкил қиладиган жиноятчи ёки шунга мойил болалар эди. Иккинчи гуруҳ кўчада ўғирлик зўравонлик ва ҳоказо ёмон ишлар билан шуғулланувчи болалар болалар муассасаларига топширилса ҳам қандай бўлмасин қочиб кетадиган гуруҳ эди. Уларни тарбияга қайтариш анча қийин ва ўша давр маориф тизими педагоглариининг бунга кучи етмаган [11].

1925 йил Тошкент вилояти бўйича 2338 нафар қаровсиз болалар бўлиб, улар янги ва эски Тошкент шаҳрида 1748, Тошкент уездиди 427, Мирзачўл уездиди 163 нафарни ташкил этган [12] бўлса, 1926 йил Республика миқёсида қаровсизлар сони умумий 11 000 нафарни, улардан 6 826 нафари болалар муассасаларида, 4 000 нафардан ортиқ бола кўчаларда умуман қаровсизларни ташкил этган. Биргина Тошкент шаҳрининг ўзиди кўчаларда киш мавсуми олдидан тахминан қаровсиз болалар сони рўйхатда мавжуд бўлган 1300 болалар билан 2 000 нафарни ташкил этган ва бу ўз навбатида болалар жиноятчилигини ошириб, Тошкент вилоятида 1500 болалар жиноят иши ўрганилган [13]. Республика бўйича 4000 қаровсиз болалар ҳудудлар бўйича Тошкент – 1300, Самарқанд – 200, Зарафшон – 300, Фарғона – 300, Қашқадарё – 500, Сурхондарё – 100, Хоразм – 600 нафар кўринишда бўлиб асосий қаровсизлар Тошкент ҳудудига тўғри келган [14].

XX аср 20-30 йилларида Ўзбекистонда мавжуд қаровсиз болалар ҳисоби аниқ бўлмаган маълумотлар асосида энг кам кўрсатилган рақамларда кўрсатилган. Болалар қаровсизлиги бўйича маълумот, статистиканинг аниқ юритилишига тўсиқ бўлувчи омиллар кўп бўлиб, уларга болаларнинг қулай турмуш шароити излаб бир шаҳардан иккинчи шаҳарга доимий кўчиб юриши, 75% дан кўпроқ қаровсиз болалар РСФСР ва иттифоқдош Республикалардан Ўзбекистонга кириб келиши, қаровсизлар исталган шаҳарда пайдо бўлиши, исталган вақтда қулай турмуш шароити топа олмаглиги сабаб ҳудудни тарк этиши қабилир мисол бўлади [15].

РСФСРнинг турли минтақаларида оғир иқтисодий аҳвол, қашшоқлик ва бошқа турли омиллар сабаб кўчада тентираб ҳаёт кечиришга мажбур бўлган болалар мамлакатнинг исталган ҳудудида пайдо бўлиши эҳтимолини шакллантирган эди. 1927 йилги

маълумотларга кўра, Тошкент шаҳрининг қулай климати, аҳолининг бағрикенглиги ва турли омиллар туфайли болалар қаровсизлиги масаласи юқори кўринишда мавжуд эди. Инспекторлар томонидан болалар қабулхоналарига келтирилган болалар “Сени Тошкентга келишга нима етақлади ва нима учун ўз юртингда қолмадинг?” деган саволга “Биз Тошкент иссиқ жой ва у ерда оёқ кийимсиз ва кийимсиз ҳам яшаса бўлади, бундан ташқари у ерда болаларни меҳрибонлик уйларига йиғишмайди, бемалол яримоч ҳолатда ҳаёт кечириш мумкин ва агарда сенга керак нарсани ўғирламоқчи бўлсанг, буни маҳаллий халқдан ўғирлаш қийин эмас деб эшитганимиз учун келганмиз” деб жавоб беришган.

Тошкент шаҳридаги 15 та болалар уйида 1927/28 бюджет йили 1 620 нафар, 1928/29 бюджет йили 1 600 нафар, қабул тақсимотларда мос равишда 130 ва 60, 3-интернационалда 200 ва 200, қабулхонада 60 ва 60, пионер коммунада 60 ва 60, 3-интернатда 60 ва 60, № 1 сонли кичик болалар уйида 60 ва 60, Ленин интернатида 30 ва 30, Зебинисо мактабида 150 ва 150 нафар кўринишда бўлган [16].

1927/28 бюджет йили 18 та болалар муассасаси маҳаллий ва 5 таси Округ болалар комиссияси томонидан қопланган бўлса, 1928/29 бюджет йилидан ҳаммаси маҳаллий бюджетга ўтказилган [137].

Тошкентда болалар қаровсизлиги 1932 йил декабрдан 13.03.1933 йилгача кўпайиб, кўчадан 580 нафар қаровсизлар йиғилган бўлса, 13.03.1933 – 01.07.1933 йилгача 7696, июл ва августда 1566, умумий 13.03.1933 – 01.09.1933 йилгача 9262 нафар қаровсизлар йиғилган. Ўртача кунлик йиғим июлда 70, августда 25 нафарни ташкил қилиб, қаровсизларнинг 34.4 % ёки 3224 нафари Ўзбекистон, 32.7% ёки 3 049 нафари Қозоғистон, 32.9 % ёки 2 989 нафари қолган Союз мамлакатлари болалари эди.

Тарбияси оғир, жиноятчи болаларни сақлаш, меҳнатга ўргатиш, жамият ва меҳнатда ўз ўрнини топиши учун тасаввурини кенгайтириш каби мақсадларни кўзлаган ҳолда озодликни чекловчи маскан Реформаториум фаолияти бўйича 1930 йил янги қарор қабул қилинган бўлиб, Реформаториумга 14-18 ёшли иккала жинс вакиллари суд қарорига кўра, тергов остида бўлиб турган, вояга етмаган ишлари бўйича комиссия ҳулосасига кўра юборилган болалар қабул қилиниши белгиланган. Округ комиссиялари реформаториумларига вояга етмаган жиноятчилар фақат Маориф ХК ижтимоий тарбия бошқармаси ҳулосасига кўра юбориши белгиланган. Юборилганда албатта боланинг шахсий характеристикаси кўрсатилиши шартлиги белгиланган.

Реформаториумга қўйилладиган талаблардан бири бу бутунлай изоляция қилинган бўлиши, кириш ва чиқишда қаттиқ режимли назорат, бир томонлама чиқиши, албатта фақат тозалик учун эмас, асаб тизимини яхшилаш учун ҳам зарурлиги сабаб ванна мавжуд бўлиши белгиланган. Тошкентдаги мазкур Реформаториум 60 кишига мўлжалланган [18].

XX аср 30 йилларида келиб болалар қаровсизлиги камаймасдан янада кўпайиб борган ва оқибатда 13.03.1933 йилдан Болалар комиссияси томонидан Тошкент шаҳрида 8 та йиғиш пункти ва 17 та вақтинчалик болалар қабулхоналари ва 1 200 нафар болага 5 та овқатланиш жойлари ташкил этилган [19]. Қаровсизларни йиғиш бўлимлари 1933 йил 13 мартдан 1-милиция бўлимида 30, 2-милиция бўлимида 30, 6-милиция бўлимида 40, 8-милиция бўлимида 40 кишилиқ тартибда ташкил этилган. 1933 йил 26 март санасидан бошлаб 3-4-7- милиция бўлимларида болалар қабулхоналари очилган бўлиб, 5-милиция бўлимида режада белгиланган бўлсада ташкил этилмаган.

1933 йил 13-25 март саналарида ташкил этилган кўчадаги қаровсизларни қамраб олиш тадбирида 669 нафар бола қўлга олинган. Уларнинг миллати бўйича 203 нафари қозоқ, 123 нафари ўзбек, 111 нафари рус, 12 нафари татар, 8 нафари тожик, 2 нафари немис, 4 нафари еврей ва 206 нафари бошқа миллат вакиллари эканлиги аниқланган. Мазкур болалардан 245 нафари болалар уйларида, 57 нафари № 2 сонли она-бола уйига жойлаштирилган.

Қаровсизларни қамраб олиш тадбирида милиция қабулхоналари кесимида 1-милиция бўлими 45, 2-милиция бўлими 60, 3-милиция бўлими 32, 4-милиция бўлими 31, 6-милиция бўлими 84, 7-милиция бўлими 29, 8-милиция бўлими 86, умумий ҳисобда 367 нафар бола қабул қилинган. Барча милиция бўлимлари қаровсизлар билан тўлиб тошган. 7-сон милиция қабулхонасига маҳаллий ҳўжаликдан пул ажратилмай таъмирланмай қолган бўлиб, мазкур бино совуқ ҳолида болалар полда ётишга мажбур бўлишган. Болалар орасида касаллари ҳам мавжуд бўлиб, уларни ЎзССР Соғлиқни сақлаш ХК органлари томонидан қамраб олиш учун тегишли чоралар кўрилмаган. Ёмон томони қолган болалар уйларида ҳам аҳвол яхши эмас ва бу ўз навбатида болалар қаровсизлигига салбий таъсир ўтказган [20].

Октябрь туманидаги болалар қабулхонасида 100 нафар, собиқ Минерал сувлар заводи биносида ташкил этилган болалар қабулхонасида 150 нафар бола қабул қилинган. Уларда зарурий инвентарлар ҳам етишмаган ва устига устак, яна қаровсизларни қабул қилишга мажбур. Бир куннинг ўзида 341 нафар қаровсиз бола қўлга олинганлиги эса аҳволни қанчалик мураккаблигини кўрсатади. Ишларга жўнатирилганлар ва болалар уйларида жойлаштирилганлардан ташқари 631 нафар қаровсиз бола ёмон аҳволда ушлаб турилган. Мазкур болалар таъминоти учун 15 кунлик давр учун шаҳар халқ таълимидан атиги 2000 рубл маблағ ажратилиши қаби муносабат ва эътиборсизликлар болалар қабулхоналарида овқат етишмаслиги ва шароитнинг кундан кун ёмонлашувини таъминлаган.

Болалар қабулхоналаридаги болалар ёш бўйича 3-5 ёшлилар 86, 5-8 ёшлилар 112, 8-10 ёшлилар 125, 10-12

ёшлилар 124, 12-14 ёшлилар 138, 14-15 ёшлилар 1 нафарни ташкил этган бўлса, миллати бўйича ўзбеклар 187, қозоқлар 199, руслар 146, бошқа миллат вакиллари 50 нафарни ташкил этган. Ижтимоий аҳволи бўйича хизматчилар фарзандлари 177, деҳқонлар фарзанди 286, ишчилар фарзандлари 26, бошқа соҳа вакиллари фарзандлари 87 нафар кўриниши бўлган. Келган ҳудуди бўйича Ўзбекистоннинг турли ҳудудларидан 6, Қозғистондан 214, Россиядан 97, Сибирдан 26, Марказий Осиёнинг бошқа шаҳарларидан 238 нафар бўлган бўлса оилавий аҳволи бўйича ота-онаси мавжудлар 32, отаси мавжудлар 77, онаси мавжудлар 96, ҳеч кими йўқлар 377 нафарни ташкил этган [21].

Хўлоса ва тақлифлар (Conclusion/Recommendations). 1917 йилги давлат тўнтарилиши ва ҳокимият алмашинуви мамлакат ҳаётига ҳам ўзининг таъсирини ўтказиб, мазкур давр иқтисодий муаммолар, турли қурғокчилик ва очарчиликлар туфайли қаровсиз болалар сони кўпайиб бориб, шаҳар айнан Тошкент кўчаларида қаровсиз болаларнинг кезиб юриши табиий ҳолга айланиб қолган эди.

Тошкент минтақасида қаровсиз болалар сони ошишига асосий сабаб бу РСФСРнинг турли ҳудудларидан болалар жамоаларининг ёппасига кириб келиши эди. Болалар муассасаларидаги мавжуд имконият ва сиғим бу болаларни ўзида жамлай олмаслиги сабаб кўчадаги қаровсиз болалар сони ҳаддан зиёд ошиб борган ва бу ўз навбатида жиноятчиликнинг салмоқли ошишига сабаб бўлган.

Давлат органлари томонидан болалар қаровсизлигини бартараф этишга қаратилган чора-тадбир ва амалий ишлар самарасиз якунланган. Бунга сабаб, Марказдан мазкур масала деярли очиқ қолдирилганлиги ва барча муаммоларни бартараф этиш маҳаллий бюджет зиммасига юклатилиши эди.

Кўчадаги қаровсиз болалар ижтимоий ҳаётда жуда фаоллашиб, аҳоли ўртасида барча қатлам оилалари болалари қаровсизлиги шакллантирилишига ҳам сабаб бўлган.

АДАБИЁТЛАР

1. Расулов А.А. Туркистон ва Волгабўйи, Уралолди халқлари ўртасидаги муносабатлар (1917-1924 йиллар). - Тошкент: Университет, 2005.
2. Ерметов А.А. Ўзбекистон ички ишлар органлари фаолияти. - Ташкент, 2018. - Монография.
3. Славко А.А. Детская беспризорность в России в первое десятилетие советской власти. Автореф. кан. истор. наук. - Чебоксары, 2005.
4. Оличева О.А. Государственная политика в отношении беспризорности и преступности несовершеннолетних. Автореф. кан. истор. наук. - Москва, 2009.
5. ЎзМА, Р.34-фонд, 1-рўйхат, 1633-иш, 27-варақ.
6. ЎзМА, Р.34-фонд, 1-рўйхат, 923-иш, 22-варақ.
7. ЎзМА, Р.34-фонд, 1-рўйхат, 923-иш, 52-варақ.
8. ЎзМА, Р.34-фонд, 1-рўйхат, 1873-иш, 120-варақ.
9. ЎзМА, Р.34-фонд, 1-рўйхат, 1850-иш, 58-варақ.
10. ЎзМА, Р.86-фонд, 1-рўйхат, 2581-иш, 4-варақ.
11. ЎзМА, Р.94-фонд, 1-рўйхат, 95-иш, 47-варақ.
12. ЎзМА, Р.94-фонд, 1-рўйхат, 95-иш, 46-варақ.
13. ЎзМА, Р.86-фонд, 1-рўйхат, 3150-иш, 38-варақ.
14. ЎзМА, Р.94-фонд, 1-рўйхат, 95-иш, 12-А-варақ.
15. ЎзМА, Р.86-фонд, 1-рўйхат, 3150-иш, 50-варақ.
16. ЎзМА, Р.94-фонд, 5-рўйхат, 83-иш, 63-варақ.
17. ЎзМА, Р.94-фонд, 5-рўйхат, 83-иш, 64-варақ.
18. ЎзМА, Р.86-фонд, 5-рўйхат, 223-иш, 9-варақ.
19. ЎзМА, Р.94-фонд, 5-рўйхат, 1721-иш, 29-варақ.
20. ЎзМА, Р.837-фонд, 11-рўйхат, 53-иш, 52-53-варақ.
21. ЎзМА, Р.837-фонд, 11-рўйхат, 53-иш, 57-варақ.